

باسم تعالی

آیین نامه هم نویسندگی

نسخه نهم مورخ ۳۱ مرداد ۱۳۹۹

مقدمه

طی دو دهه اخیر پژوهشکده‌ها و دانشگاه‌ها در کنار مجلات و مجامع علمی به سمت توسعه خطوط راهنمای اخلاق پژوهشی، مالکیت فکری و آیین‌نامه‌های هم‌نویسندگی رفته‌اند تا چالش‌ها و سوءرفتارها را به حداقل برسانند. در واقع سیاستی خوب برای موارد مذکور جزئی از حکمرانی خوب پژوهش است.

هم‌نویسندگی^۱، تعیین ترتیب اسامی نویسندگان و اینکه تحت چه شرایطی افراد مشارکت‌کننده^۲ در توسعه مقالات و کتب نویسنده محسوب می‌شوند چالش‌هایی نوظهور هستند که بسته به شاخه علمی، نوع مستند و حتی مجلات هدف پاسخ‌های متفاوتی دریافت کرده‌اند. رویکرد کلی آیین‌نامه پیش‌رو اطلاع از جزئیات نقش نویسندگان و سایر مشارکت‌کنندگان، ترتیب اسامی، تعیین نویسنده مسئول و روابط مالی فی‌مابین از طریق طرح‌های پیشنهادی است اما به دنبال دخالت حداکثری در تعیین یا کنترل آنها نیست. با این حال رعایت موارد زیر برای تمامی آثار علمی با انتساب سازمانی پژوهشکده الزامی است. این موارد برای هم‌نویسندگان بیرون از پژوهشکده نیز لازم‌الاجرا است اما حسن نظارت بر رعایت آن بر عهده نویسنده مسئول و هم‌نویسندگان داخلی است.

الف) احراز شرایط نویسنده بودن

این بخش، مبتنی بر استاندارد ICMJE^۳، که تقریباً مبنای عمده خطوط راهنمای هم‌نویسندگی است، و با بهره گرفتن از منابع دیگری همچون اصول هم‌نویسندگی نیچر و کمبریج تدوین شده است^۴. مشارکت‌کنندگان در مقالات و کتب در صورتی نویسنده محسوب می‌شوند که "مشارکت فکری واقعی (قائم بالذات)"^۵ داشته باشند و چهار شرط زیر توأمان در مورد آنها برقرار باشد:

۱. مشارکت قابل توجه در طراحی یا مفهوم‌پردازی پژوهش؛ یا در اکتساب، تحلیل و تفسیر داده‌ها؛
۲. تهیه پیش‌نویس مقاله (فصولی از کتاب)، یا بازبینی و مرور آن به صورت انتقادی و همراه با مشارکت فکری واقعی؛
۳. تایید نسخه نهایی مقاله/ کتاب؛
۴. مسئول شناخته شدن در برابر مشارکت مشخص خود (آشنا بودن با محتوا و توانایی شناسایی مشارکت خود) و اطمینان یافتن از مشارکت فکری واقعی سایر هم‌نویسندگان.

1 Coauthorship

2 Contributors

3 International Committee of Medical Journal Editors (ICMJE)

4 University of Cambridge School of Clinical Medicine Code of Practice for Authorship (2014); Academy of Management Code of Ethics; COPE Publication Ethics; Responsible Research Publication: International Standards for Authors (2010); AJE (American Journal Experts) Ethics of Manuscript Authorship; AJE Best Practices for Authorship Attribution; QUT Ethics and Integrity; Nature Authorship: Who's on first?

5 Substantive intellectual contribution

چنانچه فردی شرط اول را برآورده نماید باید فرصت برآورده نمودن سه شرط دیگر نیز به وی داده شود. هم‌نویسندگی علاوه بر انتفاع و اعتبار، مسئولیت و پاسخگویی را نیز با خود به همراه دارد. این مسئولیت، مشترک و جمعی است که نه فقط مربوط به مشارکت در گذشته، بلکه ادامه‌دار است. در این راستا، رعایت خطوط راهنمای زیر توسط هم‌نویسندگان و کلیه مشارکت‌کنندگان الزامی است:

- از شخص تامین‌کننده مالی یا مدیر اجرایی انتظار نمی‌رود که به میزان سایر نویسندگان مشارکت محتوایی داشته باشد، اما حداقلی از "مشارکت فکری قائم بالذات" ضروری است که ناظر بر ورودی‌های خلاقانه به فرآیند پژوهش و توسعه آثار علمی است. قطعاً این حداقل فراتر از صرف ویرایش املایی و نگارشی نسخه نهایی مقاله/ کتاب، سبامیت مقاله به مجلات یا مدیریت اجرایی انتشار کتب است. به عنوان مثال، موارد زیر به تنهایی نمی‌توانند باعث احراز نقش نویسندگی شوند:

- تامین مالی؛
- ارشدیت⁶ مشارکت‌کننده؛
- مدیریت اجرایی و نظارت کلی بر کار (مدیریت پروژه، برنامه، فرآیند پژوهش یا مدیریت تدوین مقاله/ کتاب)؛
- پشتیبانی اجرایی؛
- در اختیار قرار دادن داده، گزارش پروژه‌ها و یا تسهیم منابع؛
- ویراستاری و بازخوانی⁷؛
- همکاری فنی⁸.

- به عنوان مثال‌هایی از حداقل مشارکت محتوایی و فکری، می‌توان به موارد زیر اشاره نمود:
 - مشارکت فعال و مستمر در بحث‌ها؛
 - مرور ادبیات موضوع و نگارش فصل مربوطه در مقالات؛
 - نگارش فصولی از کتاب یا نگارش مقاله؛
 - اجرا کردن مراحل تجربی تحقیق همانند کارهای آماری یا مصاحبه‌ها به همراه استنتاج از آنها؛
 - طراحی تحقیق و بازبینی آن تا اتمام فرآیند؛
 - ویرایش محتوایی در طول کار به طوری که اثرات واقعی و قابل توجه بر بعد علمی کار داشته باشد؛
 - بر عهده گرفتن کامل مرحله اصلاحات (ریوایز) پس از پاسخ اولیه مجلات یا ناشران کتب، در صورتی که اصلاحات، علمی، قابل توجه و فراتر از ویرایش صرف باشند.

ب) ترتیب نویسندگان

- ترتیب نویسندگان بر اساس "میزان مشارکت و تلاش‌ها در عمل"⁹ تعیین می‌گردد. بنابراین "مشارکت فکری واقعی (قائم بالذات)" شرط شناسایی شدن به عنوان هم‌نویسنده و "میزان مشارکت و تلاش‌ها در عمل" معیار

6 Seniority

7 Editing or proofreading

8 Technical assistance

9 Practical contribution

ترتیب نویسندگان است (دو معیار متمایز). برای مثال در صورت بر عهده گرفتن نقش‌های محتوایی-فکری حداقلی (و احراز نقش نویسندگی)، شخص مورد نظر (چه مدیر اجرایی باشد یا تامین‌کننده مالی یا پژوهشگر ارشد یا عضو هیئت علمی یا ...) نمی‌تواند به عنوان نویسنده اول یا نویسنده مسئول معرفی شود. به دیگر سخن، نویسنده اول، و در درجه بعد نویسنده دوم و نویسنده مسئول، بایستی نقشی عمده و اصلی در فرآیند پژوهش و توسعه آثار علمی تا زمان انتشار آن بر عهده داشته باشند. قسمتی از این الزام به داشتن نقش عمده و اصلی برای قرار گرفتن در مراتب بالاتر در فهرست نویسندگان قابل‌تبدیل به نقش تامین مالی یا مدیریت اجرایی است، اما در این کاهش نقش علمی، موازین اخلاق علمی و انصاف (موازنه تلاش‌ها) بایستی رعایت شود و "حداقل مشارکت فکری واقعی (قائم بالذات)" نیز برآورده گردد.

- در مواردی که سیاست مجله مربوطه اجازه بدهد می‌توان از چندین نویسنده اول، چندین نویسنده مسئول به صورت توأمان، یا ترتیب الفبایی نویسندگان جهت موازنه تلاش‌ها بهره برد. همچنین در صورتی که تلاش فکری و عملی دو یا چند نویسنده در حد و حدود یکدیگر باشد و مقالات متعددی با یکدیگر همکاری داشته باشند، جایگزینی ترتیب آن نویسندگان با یکدیگر به تناوب یکی از راهکارهایی است که می‌تواند به موازنه تلاش‌ها و رعایت انصاف بیانجامد.
- با توجه به اینکه مرزهای قواعد فوق دقیقاً مشخص نیست و ما با بازه‌ای قابل‌تفسیر برای تخصیص نقش نویسندگی یا بخصوص ترتیب نویسندگان مواجهیم، رویکرد اتخاذی این است که توپ را در زمین هم‌نویسنده از لحاظ غیرعلمی قوی‌تر بیندازیم. بر این اساس «توپ در زمین نویسندگان قوی‌تر از لحاظ مالی و مدیریتی قرار می‌گیرد و آنها هستند که باید با انجام تعهدات فکری و حجمی بیشتر، شائبه ظلم به هم‌نویسندگان دارای جایگاه سازمانی و مالی ضعیف‌تر را از بین ببرند»؛ اول در پیشگاه خود و خدای خود، و در وهله بعد در قضاوت افکار عمومی و جامعه تخصصی. از سوی دیگر وظیفه هم‌نویسنده‌ای که به وی ظلم می‌شود این است که به دلیل مطامع بلندمدت یا خوف از عواقب اعتراض، یا مصلحت‌اندیشی سکوت نکند و مراتب ناحقی را اطلاع دهد. البته رویکرد اخلاقی و دین‌مدارانه این است که افراد دارای جایگاه سازمانی، اجتماعی یا مالی قوی‌تر به هم‌نویسندگان تازه‌کار اما پرتلاش، بدون کاستن از کمک‌ها و نقش‌آفرینی خود، از سر بخشندگی و فراتر از حق، جایگاه نویسندگی بهتری به آنها بدهند (که هر چه بدهند در حقیقت آن را گرفته‌اند، و هر چه بگیرند در حقیقت داده‌اند).

پ) نویسنده مسئول

مسئولیت تمامی مکاتبات با مجلات یا ناشران بر عهده نویسنده مسئول است. همچنین وی مسئول پاسخگویی به سوالات و ابهاماتی است که ممکن است در حین یا پس از انتشار مقاله/ کتاب پیش بیاید (به مدت زمان نامحدود). نویسنده مسئول بایستی از ابتدای کار ارتباطات شفاف با کلیه مشارکت‌کنندگان (اعم از اینکه به عنوان نویسنده شناخته شوند یا خیر) داشته باشد. مشخصاً اینکه انتظارات در خصوص نویسنده بودن یا نبودن، ترتیب اسامی و نقش‌هایی که قرار است در طی فرآیند کار بر عهده داشته باشند باید از ابتدا شفاف و مکتوب شود. البته امکان تفویض وظایف مشخصی از نویسنده مسئول به سایر نویسندگان در صورت مکتوب نمودن آن در موافقتنامه تحویلی به

معاونت پژوهش پژوهشکده سیاستگذاری دانشگاه صنعتی خریف (از این به بعد به اختصار معاونت پژوهش) وجود دارد.

ت) بخش تقدیر و تشکر^{۱۰}

- مشارکت‌کنندگانی که نقش آنها چهار شرط فوق را برآورده نمی‌کند و نمی‌توان آنها را نویسنده محسوب نمود، بایستی در بخش تقدیر و تشکر نسخه نهایی مقاله با ذکر دقیق نوع و میزان مشارکت آنها مشخص گردند. تقدیر و تشکر باید با اطلاع و رضایت مشارکت‌کنندگان صورت بگیرد که این موضوع به وسیله ارائه "موافقتنامه هم‌نویسندگان و مشارکت‌کنندگان" به معاونت پژوهش تحقق می‌یابد.
- هر گونه تامین مالی از جمله دریافت پژوهانه، بایستی در این بخش تصریح گردد.

ث) موافقتنامه هم‌نویسندگان و مشارکت‌کنندگان

- نوع و میزان دقیق مشارکت (به همراه اختصاص درصد مشارکت) هر یک از نویسندگان و نیز مشارکت‌کنندگان غیرنویسنده از جمله تامین‌کنندگان مالی بایستی طی "موافقتنامه هم‌نویسندگان و مشارکت‌کنندگان" به معاونت پژوهش ارائه شود. این موافقتنامه باید به امضای تمامی نویسندگان و مشارکت‌کنندگان غیرنویسنده برسد. حسب تغییرات در مشارکت نویسندگان، این موافقتنامه بایستی مکرراً تا زمان انتشار نهایی با امضای کلیه مشارکت‌کنندگان و نویسندگان روزرسانی شده و به معاونت پژوهش تحویل داده شود. توصیه می‌شود آثار علمی که از پژوهانه استفاده نمی‌کنند نیز جهت رفع اختلافات احتمالی، از همان ابتدای کار چنین موافقتنامه‌ای را به معاونت پژوهش تحویل دهند. در هر صورت، تحویل نسخه نهایی موافقتنامه برای هر گونه اثر علمی پذیرفته شده با انتساب پژوهشکده (قبل از انتشار) جهت بررسی توسط معاونت پژوهش الزامی است. این موافقتنامه ناظر بر مسئولیت ادامه‌دار هم‌نویسندگان و نقش پژوهشکده در قبال رعایت اصول اخلاقی هم‌نویسندگی در آثار علمی است.
- سازوکار حل اختلاف: رویکرد پژوهشکده، ضمن پایبندی به اصول اخلاقی و راهنمای پیش‌رو، پیشگیری و به حداقل رساندن اختلافات و نیاز به داوری است. با این حال در صورت عدم رعایت موارد فوق، هم‌نویسندگان و مشارکت‌کنندگان متعهد هستند که موارد نقض یا سوءرفتار را به معاونت پژوهش اعلام نمایند تا تصمیم مقتضی اتخاذ شود. این تصمیم می‌تواند شامل لغو پژوهانه، روزرسانی ترتیب اسامی هم‌نویسندگان طبق خطوط راهنما، یا درخواست لغو پذیرش به مجله/ناشری که مقاله/کتاب در آن منتشر/پذیرفته شده است باشد و البته محدود به این موارد نیست. تصمیم معاونت پژوهش با مشورت ذینفعان اتخاذ می‌شود و نهایی محسوب می‌شود.

ج) تغییرات در نویسندگان

- یکی از مسائلی که ممکن است در حین کار بر روی مقالات علمی پیش بیاید، ارتقای تدریجی نقش مشارکت‌کنندگان از غیرنویسنده به نویسنده (و یا بالعکس) است که متضمن تغییر در جایگاه نویسندگان از پیش تعیین شده می‌باشد. دو سوال کلیدی روبرو می‌تواند راهنمای تصمیم‌گیری باشد: "اگر تلاش‌های وی نبود الان

مقاله به چه شکل بود؟ آیا فرد دیگری می‌توانست آن را جبران کند و چنین مشارکتی داشته باشد؟" این سوالات می‌توانند در تعیین ترتیب نویسندگان هم کمک‌کننده باشد.

- تغییر نویسندگان: باید به صورت مکتوب و با تایید و امضای تمامی نویسندگان مقاله و نیز نویسنده حذف یا اضافه شده همراه باشد. چنین تغییراتی باید حتماً در راستای موازنه هر چه بیشتر تلاش‌های صورت گرفته توسط مشارکت‌کنندگان باشد. در صورت نیاز به تغییرات در نویسندگان (یا ترتیب آنها) مطابق اصول این راهنما و جهت رعایت انصاف و موازنه تلاش‌ها، چنانچه اختلاف نظری وجود داشته باشد و هم‌نویسندگان به توافق نرسند، می‌توانند موضوع را جهت حل اختلاف و تصمیم‌گیری به معاونت پژوهش ارجاع دهند.